

Cıbrı, S.E. (2022). Türkiye’de yükseköğrenime yönelik sosyal politika analizi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 144-167.

DERLEME | REVIEW

Başvuru Tarihi: 13/01/2022

Kabul Tarihi: 20/05/2022

TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRENİME YÖNELİK SOSYAL POLİTİKA ANALİZİ

Social Policy Analysis for Higher Education in Turkey

Safiye Elif CIBIR*

*Sosyal Hizmet Uzmanı, Doktora Öğrencisi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet A.B.D, cibirelif@gmail.com 0000-0002-9459-8095

ÖZ

Eğitim bireyin yaşadığı çevre içinde bilinçli, nitelikli ve entelektüel açıdan gelişmesine olanak sağlayan en temel haklardan biridir. Devletler eğitim gibi temel hizmetlere yönelik sosyal politikaları üretmek, geliştirmek zamanın koşul ve ihtiyaçlarına çözüm üretecek biçimde güncellemekle yükümlüdür. Bu göreviyle kalkınmayı, ekonomik gelişmeyi ve refah seviyesini artırmayı hedeflemektedir. Nitelikli eleman yetiştirme konusunda önemli eğitim kurumlarından olan üniversiteler eğitim sisteminde oldukça kilit bir noktada yer almaktadır. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte kol gücü hakimiyetinin teknolojiye kayması ile nitelikli elemanlara duyulan ihtiyaç da artmıştır. Bununla birlikte kadının iş gücüne katılımının artmasında kent yaşamının ekonomik yetersizliklere ve hanedeki görevlerin çoğalmasına sebep olarak özellikle yükseköğretime yönelime artışın olduğu görülmektedir. Bu çalışma günümüzde nitelikli eleman yetiştirme konusunda temel eğitim kurumlarından olan üniversitelere ayrılan bütçeyi incelemek ve üniversitelere devamlılık açısından cinsiyet dağılımını değerlendirmek adına kaleme alınmıştır. Çalışmanın sonucunda ülkemizde neoliberalizm ile birlikte özelleşmenin arttığı cinsiyet dağılımı konusunda kadınların yükseköğretim kurumlarında daha aktif yer aldıkları ve yükseköğretime yönelik bütçenin uluslararası boyutta küçülmeye gittiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, sosyal politika, eğitim

ABSTRACT

Education is one of the most fundamental rights that allows the individual to develop consciously, qualifiedly and intellectually in the environment she lives in. States are obliged to produce and develop social policies for basic services such as education and update them in a way that will provide solutions to the conditions and needs of the time. With this task, it aims to increase the level of development, economic development and welfare. Universities, which are important educational institutions in training qualified personnel, have a very key place in the education system. Especially with the industrial revolution, the need for qualified personnel has increased with the shift of manual power dominance to technology. On the other hand, it is seen that the increase in women's participation in the labor force leads to economic inadequacies of urban life and an increase in orientation to higher education, especially in the increase of duties in the household. This study was written in order to

examine the budget allocated to universities, which is one of the basic education institutions in terms of training qualified personnel, and to evaluate the gender distribution in terms of attendance to universities. As a result of the study, it has been seen that women are more actively involved in higher education institutions in terms of gender distribution, where privatization has increased with neoliberalism in our country, and the budget for higher education has decreased internationally.

Keywords: *Child driven to crime, repeat crime, risk factors*

GİRİŞ

Eğitim bireylerin yetenek ve becerilerini geliştirerek onlara daha iyi bir yaşam için imkan tanıyan en temel haklardan biridir. Kişinin kendini, çevresini, toplumunu, kültürünü bilmesi, tanıması, okuması ve geliştirmesi gibi en temel açılardan önemli olan bu hak dünyanın her ülkesinde gerek kamu otoriteleri gerekse de özel kişi ve kurumlarca sunulmaktadır. Eğitimin bireye sağladığı faydaların haricinde toplumsal açıdan da kalkınmaya önemli bir etkisi vardır. Eğitim bireye temelde nitelik kazandırmakta bu durum bireyi sisteme etkili ve katkılı kılmakta toplumu ve ülkesinin gerek ekonomik gerek kültürel gerekse de bilimsel açıdan gelişimine katkı sağlamasına olanak sunmaktadır.

Eğitim devletin sunmakla yükümlü olduğu en temel kamusal hizmetlerden olarak değerlendirilmektedir. Birçok küresel platformda ülkeler nüfusları, ekonomik durumları, eğitime harcadıkları fon kaynakları açısından farklılaşarak gelişmişlik ve refah sıralamalarına dahil olmaktadır. Çoğu ülke neoliberal politikalar ile özelleşme ve piyasa rekabetine dahil olmak adına özellikle eğitim hizmetlerinde özel okul sayılarının artmasını teşvik etmektedir. Devlet ise bu sistem içerisinde yalnızca özel okula gitmeye imkan ve fırsatı olmayan kesim için eğitim hizmeti sunmaya yönelik politikalar oluşturmaya yönelmektedir. Günümüzde yaşam ve geçim koşulları nedeniyle bir meslek edinebilmek için üniversiteye devam ederek mesleki beceri kazanmak oldukça önemlidir. Bu noktada devlet üniversiteler için de gerekli planlama ve bütçeler ayırma da yükseköğretim bünyesinde de birçok özel üniversitenin kurulduğu ve hizmet verdiği bilinmektedir.

Bütçe bakımından yarı toplumsal hizmet olan üniversitelerde kaynağın bir kısmı devlet bir kısmının ise özel şirketler tarafından karşılandığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda ABD, Birleşik Krallık ve Kore'de özel sektörün katılımının kamu sektörünün katılımından daha önemli iken çoğu Avrupa ülkesinde de kamu sektörünün daha baskın olduğu ve birçok OECD üyesinin de kamu bütçelerinin aşağı yukarı %22'sinin kamu fonlarını kullanarak yükseköğretimi ve aktörlerini desteklediği bilinmektedir (Göksu, Göksu, 2015). Gelişen ve gelişmekte olan çoğu ülkenin kamusal fonlarında yükseköğretimi desteklemesi hem devletin görev ve sorumluluk alanını genişletmekte ki bu sosyal devlet anlayışını güçlendirmektedir hem de bu alanda meydana gelebilecek ekonomik kaynaklı fırsat eşitsizliklerinin önüne geçmektedir.

Eğitim niteliğinin farklılaşması özellikle üniversite bağlamında da oldukça önemlidir. Üniversitenin sağladığı imkanların gelişen küreselleşme bağlamında iyileştirilmesi hem ülkelerin kalkınmalarına hem de üniversite için gerçekleşen beyin göçüne katkı sağlayacak buradan da hareketle ülkelerin kalkınmasına olanak sağlayacaktır.

Yükseköğretim de sosyal politikaları etkileyen niceliksel ve niteliksel özellikler bulunmaktadır. Nüfus yani hizmete ihtiyaç duyan kesim, bütçe yani hizmet için ayrılan maddi kaynak ne olarak bilinmeli ve

analiz edilmelidir. Bunun haricinde eğitimde toplumsal özellikler ve kültürel faktörlerin eğitime yönelime etkisi değerlendirilmeli ve buna yönelik planlamalar yapılmalıdır. Bu açıdan okullaşmanın ve yükseköğretimdeki cinsiyet dengesinin de sosyal politikalarca etkisi olduğu bilinmelidir. Bu çalışma temel anlamda yükseköğretimdeki ülkemiz sosyal politikasını analiz etmek adına kaleme alınmıştır. Çalışma 3 bölüm halinde önce ilgili kesimin nüfus içindeki yerinin analizi ardından okullaşmada cinsiyet dağılımı ve okullaşma oranlarına son olarak ise bütçe ve bütçenin uluslararası niteliği ortaya konmuştur.

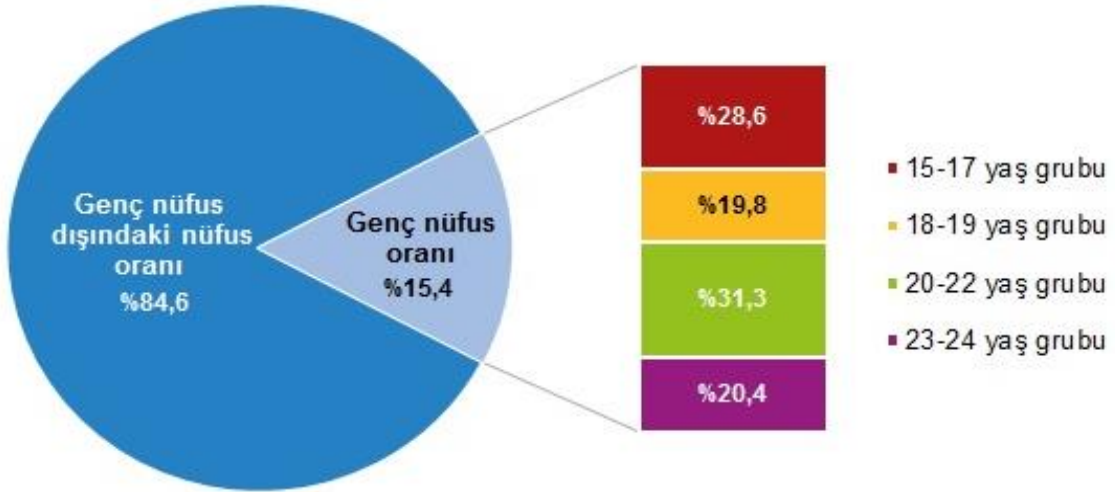
NÜFUS

Ülkemizde eğitime ilişkin kaynak, finans, hizmet sunumu gibi çeşitli faktörlere ilişkin verilere ulaşmadan evvel temel olarak bu hizmete ihtiyaç duyan kesimi tespit etmek gereklidir. TÜİK (2020) in yaptığı açıklamalarda, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)” sonuçları 2020 yılsonunda, Türkiye nüfusunun “83 milyon 614 bin 362” ayrıca nüfusun Dağılımında ilgili genç nüfus, toplam nüfusun yaklaşık %16’sını oluşturmaktadır.

YIL	TOPLAM NÜFUS	GENÇ NÜFUS (15-24)	GENÇ NÜFUSUN TOPLAM NÜFUS İÇİNDEKİ ORANI (%)
2010	73 722 988	12 545 094	17,0
2011	74 724 269	12 542 174	16,8
2012	75 627 384	12 591 641	16,6
2013	76 667 864	12 691 746	16,6
2014	77 695 904	12 782 381	16,5
2015	78 741 053	12 899 667	16,4
2016	79 814 871	12 989 042	16,3
2017	80 810 525	12 983 097	16,1
2018	82 003 882	12 971 396	15,8
2019	83 154 997	12 955 672	15,6
2020	83 614 362	12 893 750	15,4

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2020

Yukarıdaki verilere dayanarak genel nüfusumuzda artış görülse dahi gençlerin genel nüfus içindeki oranının azaldığı görülmektedir. Bu durum hizmetin niteliksel açıdan güçlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2020

Yukarıdaki verilere göre genç nüfus dağılımı içerisinde en yüksek oran 20-22 yaş aralığında görülmektedir. Bu nüfusun ilgili eğitim kademesi olarak yükseköğretim düzeyinde olduğu düşünülmektedir. Yani ülkemizdeki genç nüfusun çoğunluğu eğitim düzeyi olarak yükseköğretim seviyesindedir. Bu açıdan hizmet ihtiyacının ihtiyaca yönelik planlanması da oldukça önemlidir.

OKULLAŞMA ORANLARI

Eğitim hizmeti refah devletinin üstlendiği temel sosyal görevlerden sayılmaktadır. Eğitim hizmeti ile devlet, vasıflı iş gücü ile ekonomiye katkı sağlayacak ayrıca toplumsal gelişime de imkan sunacaktır. Merkezi hükümetin mecburi kamu hizmeti için yaptığı mal ve hizmetler; toplumsal, yarı toplumsal ve özel hizmetler olarak ifade edilirken eğitimin yarı toplumsal hizmetlere dahil olduğu bilinmektedir (Arabacı, 2011). Bu nedenle okullaşmada kamudan alınan destek oldukça önemlidir.

Eğitimin sonuçları okullaşmanın öneminin anlaşılması ve geliştirilmesi bilinmelidir. Türkmen'e (2002); *"Gelir artışı, birey ve toplum sağlığında iyileşme, doğurganlığın düşmesi, demokratik süreçlerin artması, toplumsal yaşamın istikrarı, yoksulluk ve işsizlik oranlarında düşüş, çevre duyarlılığının gelişmesi, suç oranlarında azalma"* eğitimin kazanımlarıdır. Bu nitelikler refah seviyesi yüksek çoğu ülkenin eğitim harcamalarında kamu payının fazlalığına etkilidir.

Son dönemlerde kadınların iş gücüne katılımının artmasıyla doğurganlık düşmekte ve iş gücüne katılım artmaktadır. Hane içindeki her bireyin çalışarak gelir getirmesi toplumsal kalkınmaya bir destek sunmakta ve fırsat eşitliği açısından bütçelendirmelerin de ihtiyaç temelli yapılandırılmaları gerekmektedir. Aşağıda genel nüfusun okullaşma oranı verilmiştir.

Yıl	Yükseköğretimde Okullaşma	Genç Nüfus	Genç Nüfusunun Genel Nüfusa Oranı
2010/'11	33,06	12 545 094	17,0
2011/'12	35,51	12 542 174	16,8
2012/'13	38,50	12 591 641	16,6
2013/'14	39,89	12 691 746	16,6
2014/'15	39,49	12 782 381	16,5
2015/'16	40,87	12 899 667	16,4
2016/'17	41,71	12 989 042	16,3
2017/'18	45,64	12 983 097	16,1
2018/'19	44,10	12 971 396	15,8
2019/'20	43,37	12 955 672	15,6

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri, 2019-2020.

Milli Eğitim Bakanlığı analizine göre yükseköğretimde okullaşma 2017-2018 eğitim dönemine kadar artış göstermektedir. Ancak son iki dönem bu artışın tersine yönelik düşüş eğilimindedir. 2018-2019 yılında yükseköğretimde okullaşma % 44,10 iken 2019-2020 yılında % 43,37 ye gerileme göstermiştir. Bu durumun haricinde toplam nüfus içinde genç nüfusun da düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Azalan nüfusa bağlı olarak okullaşmanın düştüğünden bahsedilebilir.

Okullaşma oranındaki artış ülkelerin refah seviyeleri ve gelişmişlik düzeyleri ile yakından ilgilidir. Üniversitelerin devlet tarafından ya da özelleştirme ile kurulmuş olmaları finansman ve niteliksel açıdan farklılaşsa da ayrıcalıklı azınlık gruplara ve genel nüfusa hitap edebilir nitelikte olması küresel çapta kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalarda okullaşmanın artmasını da teşvik edici nitelikte üniversitelerin toplumun imtiyazsız ve ekonomik olarak daha zayıf kesimlerine açık olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Toplumdaki refah ve gelişmişlik ancak tüm nüfusun refahına yönelik hizmetler sağlandığında gerçekleşecektir. Ülkeler üniversitelerdeki iyileştirme çalışmalarını kontenjan ve rezervasyon politikaları ile geliştirmeye çalışırken örneğin Amerikan üniversitelerinde çeşitliliği artırmaya yönelik girişimlerin bulunduğu bunu otoriteler haricinde üniversitelerin kendi çalışmalarıyla planladığı ve özel ve devlet okulları fark etmeksizin farklı etnik, ırksal ve ekonomik kökenlerden gelen çocukların okula kaydolmasını teşvik ettiği bilinmektedir (Basu,2017). Buradan hareketle okullaşmanın artması için ülkelerin kültürlerine yönelik çalışmalarını yoğunlaştırmaları bu açıdan da sosyal ekonomik yönlü politikaların birlikte yürütülmesine özen gösterilmelidir.

2002-2003 eğitim ve öğretim yılında üniversite öğrencisi sayısı 1.918.483 iken 2019-2020 yılında 7.940.133'e ulaşmış, 2002 yılında devlet ve vakıf üniversiteleri sayısı 76 iken 2020 yılında ise bu sayı 208 (129 kamu, 74 vakıf, 5 diğer) olarak ifade edilmiştir (MEB, 2021). Hem öğrenci sayısındaki artış hem de hizmet veren okul sayısındaki artış bu alandaki gelişmeleri ortaya koyarken ihtiyaca yönelik sosyal politikaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde okullaşma ve okulların niceliksel ve niteliksel özelliklerine yönelik sosyal politikaların planlanması aslen kalkınma planları ile değerlendirilmektedir. Önceki dönemlere ait çalışmalarda ülkemizdeki eğitim planlamalarında (1963- 2005) bazı hedeflerden bahsedilmiştir. Bunlar; *“kalkınmanın araçlarından olan yükseköğretimin önceliklendirilmesi, hazırlık dönemlerinin geliştirilmesi, yükseköğretimin plan disiplini olması, eğitimin çoğunlukla kamunun finanse edilmesi, harici eğitim düzeylerinde hizmetin maliyetine katılması, eğitim harcamalarında ise tasarruf sağlanması, eğitime ayrılacak kaynakların bütçe dışı fonlarla artırılması ve eğitim alanında özel girişimin payının artırılması”* ifade edilmiştir (Küçüker, 2010).

Ülkemizde sanayileşme ile birlikte kadınların iş gücüne katılması kadın istihdamının artmasına olanak sağlamıştır. Bununla birlikte kadınların yükseköğretime devamlılıkları da artmıştır. Evden sorumlu olarak çocuk büyütme gibi görevlerinin haricinde geleneksel kadın gücünün toplumda aktif, çalışan ve haneye gelir getirme sorumluluğuna sahip bir birey olarak varlığını ortaya koyduğu görülmektedir. Aşağıda yılların dağılımına göre yükseköğretimde kadın erkek ayrımı verilmiştir.

Yükseköğretimde Cinsiyete Göre Farklılaşma			
Yıl	Toplam (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
2010/'11	33.06	33,4	32,6
2011/'12	35.51	35,5	35,4
2012/'13	38.50	38.4	38,6
2013/'14	39.89	38,9	40,9
2014/'15	39.49	37,9	41,1
2015/'16	40.87	39,2	42,6
2016/'17	41,71	39,6	43,9
2017/'18	45,64	44,0	47,4
2018/'19	44,11	41,9	46,4
2019/'20	43,47	40,6	46,3

Yukarıda görülen gelişimin sebebi olarak son yıllarda çok sayıda kamu ve vakıf üniversitesinin hizmete geçmesinin ve buradan hareketle yükseköğretim kapsamının daha büyük kesime hitap etmesinden ve öğretime bakış açısındaki değişikliğin etkisinden söz edilmektedir (Şahin, 2017). 2013 yılına kadar erkek

öğrencilerin yükseköğretimde okullaşma oranları fazla iken 2013 itibarıyla kadınların yükseköğretimdeki varlıklarında erkeklere göre artış görülmüştür. Aşağıda TÜİK verilerine göre 25 yaş ve üstü en az üniversite mezunu olanların sayısı verilmiştir.

Yıl	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)
2010	11,5	14,0	9,1
2011	12,8	15,5	10,1
2012	13,4	16,0	10,8
2013	14,9	17,6	12,3
2014	15,8	18,5	13,2
2015	17,4	20,1	14,7
2016	18,3	21,0	15,7
2017	19,1	21,6	16,6
2018	19,9	22,4	17,5
2019	20,8	23,1	18,5

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2020

Verilere göre yıllar içinde yükseköğretim mezunu olanların sayısı genel nüfus içinde daima artış içinde olduğu görülmektedir. Bunun haricinde 25 yaş ve üzeri kadınların yükseköğretim mezun oranlarının erkeklere kıyasla daha düşük olduğu ancak artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

2013 yılında dünya üniversiteler sıralamasında ilk 400 üniversite incelenmiş, Global Gender Index raporu oluşturulmuş, ülkemiz listedeki en iyi beş üniversitede % 47,5 kadın öğretim üyesi oranıyla birinci sırada yer almıştır. Ülkemizin uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği endeksinde oldukça geri sıralarda olduğu bilindiğinden yükseköğretimin yaygınlaştırılmasına çalışırken yürüttüğü stratejinin, sınıfsal önceliklerin cinsiyete dayalı önceliklere baskın çıkması olarak değerlendirilmektedir. Yani sistem alt sınıf ve/veya kentli olmayan erkekler yerine üst sınıf kadınların gelmesine imkan tanımakta ayrıca kültürel açıdan da destek olarak üniversitelerde çalışmak, öğretmenlik gibi kadınlara uygun bir meslek olarak değerlendirilmektedir (Tuncer, 2019).

Okullaşma sayısının artmasında kadınlara öncülük eden liderlerin sayılarının yükseköğretimde kadınların varlıklarına olumlu etkisinden bahsedilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik akademik çalışmalar yapan, feminist nitelikli eylemlerle eşgüdümlü, toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde hareket eden güçlendirici bir bilince sahip kadın akademisyenlerin ve öğrencilerin, yükseköğretimde toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları geliştirilmesinde temel rolü oynayan aktörler oldukları bilinmektedir (Göker ve Polatdemir, 2019).

Örneğin 11. Kalkınma Planı'nda Japonya örneği incelenmiş ve kadın üniversitelerinin kurulması kararı alınmış böylece kadınların yükseköğretimdeki varlıklarının güçlendirileceği hedeflenmiştir. Ancak Feminist kuramın temel önermelerinden olan kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik bir ayrımın kaldırılması hedefi bu yaklaşımı kabul etmediğinden kadınların yükseköğretimde varlığını niceliksel olarak artıracak olsa dahi cinsiyet eşitsizliğine katkı sağlayacağı düşünüldüğünden olumlu karşılanmamıştır (Türkdoğan ve Aslan, 2020).

Son dönemlerde ülkelerde hakim olan neoliberal görüşte sosyalist feministler küresel olarak hegomonik yaklaşımın benimsendiğini vurgulamakta, neoliberalizmin ekonomik ve sınıfsal boyutlarının kadınlar üzerindeki yıkıcı etkilerini görmezden geldiğini ifade etmekte ve neoliberalizmin sağlıklı bir iş-aile dengesini ayarlayarak, işe ve sosyal hayata katılmaya motive olmaya hazır kadınları sömürdüğünü açıklamaktadır (Yarar, 2020).

Neoliberalizmin desteklediği "bireycilik" anlayışının kadın erkek ayrımını derinleştirdiği ifade edilmektedir. Eril ayrıcalığın görünmezliğindeki iş gücü: "İrksız, cinsiyetsiz, yaşlanmayan ve maddi koşulları ne olursa olsun seçim yapmakta özgür" niteliğiyle ifade edilirken kadınların aile ve çocuk konusunda rol sahibi olduğu bu nedenle iş sahasında daha zayıf olduğu değerlendirilmektedir (Sims, 2021). Bu nedenle kadınlar yükseköğretimde ve iş seçiminde erkeksi davranışlara ayrıcalık tanıyan neoliberal bir merceklerle kariyer gelişimini tanımlayan bir ortamda faaliyet gösterebilmektedirler.

Refah devleti sürecinde birtakım eşitsizliklerde kurumsallaşma görülmüştür. Örneğin prime dayalı sosyal sigorta sisteminin hanedekiler için anlam ifade etmemesi, erkek egemen toplum ve ekonomik kaynak getiri politikaların "eve ekmeği erkek getirir" çerçevesinde geliştirilmesi ve desteklenmesi bununla açıklanabilmektedir. Bakım ve yeniden üretimin refah devletinin ortaya çıkış sürecinde tamamen kadınların ücretsiz çalışmasına bağlı olduğu görülmüştür. 2010'lu yılların başlarında kadınların işgücü pazarına katılımlarını arttırma amaçlı politikalar ve kalkınma planları başta olmak üzere diğer sosyal politikalarda yer etmeye başlamıştır. 9. Kalkınma Planında; "*Sınırlı sayıda mesleki eğitim kurslarının açılması, esnek çalışmanın yasalaşması, kadınların çalışmaya katılımlarını arttıracak kamu kreşlerine de son verilmesi*" gündeme gelmiştir. Neoliberal yaklaşımın bir göstergesi olan bu sistem kadınların ücretsiz ev işçisi statülerinde stabilize hali korurken kısmi çalışma ile yine de hane gelirine katkıda bulunacağı hem sosyal hem politik bir oluşumu meydana getirmiştir.

Eleanor Rathbone'nun "*The Case for Family Allowances*" eserinde kadının emeğinin tam bir ekonomik karşılığının olmaması kötü yorumlanırken erkeklerin hane işlerinde bir kadına ihtiyacı olduğuna da yer vermektedir. Bu durum kadın haklarının meşru bir temelini açıklamaktadır. Kadına annelik /eşlik ve çalışarak kazandığı bu sistemde yeniden üretim ile emeğinin sömürüldüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Neoliberalizm politikalarında krediye dayalı yöntemlerle özellikle kadınların işgücüne katılımını artırmayı amaçlayarak evrensel iktisadi düzene karşı olmadan, toplumda kadınlara statü tanımlamayı amaçlayan düşüncelerin olduğundan da bahsedilmektedir. Bununla birlikte ucuz emeğin diğer ülkelerin ataerkil yapısının güçlü olmasından hareketle değersiz ve dolayısıyla ucuz olan kadın emeğinin kullanılması da işgücünün kadınlaşmasına sebebiyet vermektedir.

Feminist yaklaşım özellikle refah devletinde pek de önemsenmeyen ev içi emeğin de hesaplanarak GSMH'ya dahil edilmesi üzerinde görüşlere sahiptir. Türkiye'de refah anlayışının adil ve ücretsiz eğitim, sağlık hizmetine eşit erişim, emeklilik korumaları, iş gücünde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla aile ve iş yaşamını uzlaştırma politikalarına mutlaka gerek olduğu bilinmektedir. Hane içi sorumluluğu ve yeniden üretimi kadınlara yüklemek kadının çalışma yaşamına ve toplumsal hayatta işlevselliğini kısıtlamaktadır. Emeğin duygusal boyutu göz önüne alındığında yeniden üretimin sürecinde kadınların sınıfsal sömürüsü, sosyal sigorta alanında da dönüşümlerin toplumsal cinsiyet bazında farklılaştığı net olarak görülmekte iken feminist hareketin gündemlerinde bu açıdan sosyal politika tartışmasının sınırları da ilerletilmiştir (Atasü Topçuoğlu, 2016).

Refah devletinin savunduğu geleneksel aile yapısı, etkin ve uygun bir aile formudur. Feminist yaklaşım bu görüşün aksine aileye ve çalışma ortamına aynı zamanda da bu alandaki eşitsizliklere odaklanmışlardır. Özellikle kadının erkeğe ekonomik ve duygusal bağımlılığı sebebiyle meydana gelen gelir eşitsizliği, kadınların nitelikli bir eğitim ve beceriye sahip olsa da işgücü piyasalarında konumunun geleneksel iş yüküne göre şekillendiği görülmektedir. Feminist yaklaşımda kadın, sağlık, eğitim ve bakım sektörlerinde ücreti karşılığında çalışan ancak bir yandan da ücretsiz refah hizmeti sunan bir grup olarak ifade edilmektedir (Sağlam, 2017). Çünkü kadın refah devletinde aile içi enformel bakımı sunmakla dolaylı olarak görevlendirilmektedir. Bahsedilen geleneksel iş gücü piyasalarındaki şekillenme ise kadınların özellikle "öğretmenlik" gibi iş gücü rollerinde aktif olmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple yükseköğretim kanallarında da daha çok kadın öğreticilerin olduğu ve üniversite yönlendirmede geleneksel olarak kız çocuklarının "öğretmen" olmalarının teşvik edildiği görülmektedir.

Türkiye'de kadın istihdamı konusunda cinsiyet temelinde bir ayrıcalık ve sınıf katmanlı örüntünün varlığı söz konusudur. Üniversite mezunu kadınlar yasal, kurumsal veya piyasa üzerinden hizmet satın alarak uzlaşma mekanizmalarına daha kolay erişim sağlamakta, yasal, güvenceli ve daha yüksek ücretli işlerde genellikle de süreklilik içinde çalışabilmektedirler. Düşük eğitilmiş kadınların daha çok geçici, kayıt dışı, düşük ücretlere kabul ile kısıtlı deneyimi ön plana alan ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kaldığı görülmektedir. Yükseköğretimin bu önemli getirisi günümüzde eğitim süresinin artışında yükseköğretim devamlılığında oldukça önemli bir hal almaktadır (İçli, 2017).

Türkiye’de toplumsal, yapısal koşullar, tarihsel, kültürel değerler gibi birçok faktör çerçevesinde, kadın hareketinin, feminist perspektifle gelişmesi oldukça zor olduğu bilinmektedir. Küresel piyasanın güçlenmesi ile devletin insan haklarını koruyucu rolünün zayıfladığı görüldüğü dahi ülkemizde sosyal devletin kadını koruyucu, güçlendirici rolünün arttırılmasına vurgu yapılmaktadır.

11.Kalkınma Planı’nda; *“Yükseköğretimde çeşitliliğinin artırılması, küresel rekabet gücüne erişilmesi, eğitim-istihdam bağlantısının güçlendirilmesi...”* ve *“Üniversitelerin tüm programlarında medyada kadın temsiline yer verilmesine, kadınların eğitimin tüm kademelerindeki varlıklarının artırılmasına, işgücü piyasasında kız çocuklarının geleneksel kalıplar dışındaki mesleklere yönlendirilmesi...”* hedefleri görülmüştür (On Birinci Kalkınma Planı, 2019).

Bu çerçevede yükseköğretime devam eden nüfusun artma eğilimi görülmektedir. Bu artış son iki yılda düşük seviyede kendini göstermektedir. Yükseköğretime devam eden kadın nüfus oranında ise benzer şekilde son iki yılda düşüş görülmektedir.

Okullaşma Yılı	Yüksek Öğretimde Öğrenci Sayısı (YÖK)	Yükseköğretimde Okullaşma (%)
2013/'14	5.472.521	39.89
2014/'15	6.062.886	39.49
2015/'16	6.689.185	40.87
2016/'17	7.198.987	41,71
2017/'18	7.560.371	45,64
2018/'19	7.740.502	44,11
2019/'20	7.940.133	43,47

Yukarıda YÖK tarafından alınan bilgiler çerçevesinde yükseköğretimdeki öğrenci sayısının artışının aksine okullaşma oranında düşüş görülmektedir. Yükseköğretimde okullaşma oranının düşüklüğü son dönemde küresel olarak yaşanan COVID-19 pandemisinin de etkisiyle bağlantılıdır.

EĞİTİMDE FİNANSMAN VE BÜTÇE

Sosyal düzen tarafından belirlenen ihtiyaçların ve fırsatların sağlanması ve desteklenmesi için ekonomik güvenlik garantisi ile refah ve toplum gelişim için gerekli hizmetlerin sunulması sosyal politika olarak ifade edilirken (Nina vd. 2019) kamunun dezavantajlı gruplar ile birlikte tüm toplumu korumak amacıyla kurumsal hizmetler ve finansal kaynaklar oluşturmasının önemine vurgu yapılmaktadır.

Bu finansal kaynaklar zaman içinde politik yaklaşımlarla çeşitlenmiştir. Nozik’in “Pür Piyasa Adaleti” yaklaşımında devlet müdahalesinin hiçbir alanda olmaması gerektiğine ve mülkiyet hakkına vurgu

yapılmıştır. Hayek “Piyasa Adaleti” yaklaşımı ile sınırlı devlet yaklaşımında kalıntı bir refah devleti anlayışı ile kamu mal ve hizmetlerinin sınırlı sunulması gerektiğini eğitim gibi kamunun genel ihtiyacı olan hizmetlerin toplum zenginleştikçe artacağından bahseder. Rawls ise bu yaklaşımların tam zıttı olarak “Sosyal (Dağıtıcı) Adalet” yaklaşımı ile eşit temel özgürlüklerin olması gerektiğine, herkesin avantajına ve herkese açık hizmetlerin sunulması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Politik açıdan sosyal devlet ya da neoliberal devlet ayırımında kalkınmak ve rekabet edebilmek için devletin rolünün kamusal görevler açısından farklılaştığı bilinmektedir. Eğitim bu açıdan devletin finansman kaynakları üreterek halka sunduğu aynı zamanda son dönemlerde de piyasaya açılarak rekabet edilebilecek bir sektör haline gelmiştir. Ülkelerin gelir vergisi oranları gibi finansman durumlarına göre eğitim bütçelerindeki artışın uzun vadede eğitime yapılan yatırım seviyelerine hareketlilik katacağı, zengin- fakir sınıfların refah seviyelerinde olumlu etkilere sebebiyet vereceği, kamu kaynaklarının yükseköğretime tahsis edilmesinin ise yoksulların gelirlerini olumsuz yönde etkileyeceği açıklanmaktadır (Guimarãe, Lima ve Carvalho, 2019). Bu bakış açısına göre devlet fon kaynaklarında eğitime yönelik bütçeyi artırırsa yoksullara yapılan destek ve bütçenin düşeceği bunun ise toplumsal krizlere neden olabileceği düşünülmektedir. Ancak kamusal hizmetlerin birinden alınıp diğerinden azaltılması yerine tam ve kapsayıcı olması yani evrensel nitelik taşıması da oldukça önemlidir. Literatürde yer alan evrensellik yaklaşımı genellikle kurumsal refah devleti ve İskandinav modelin yönelimi olarak bilinmektedir. Evrensellik bir metottur. Burada önemli olan insanların temel haklarının olduğunun kabul edilerek, herkese hak olarak sunulan evrensel yararların desteklenmesidir.

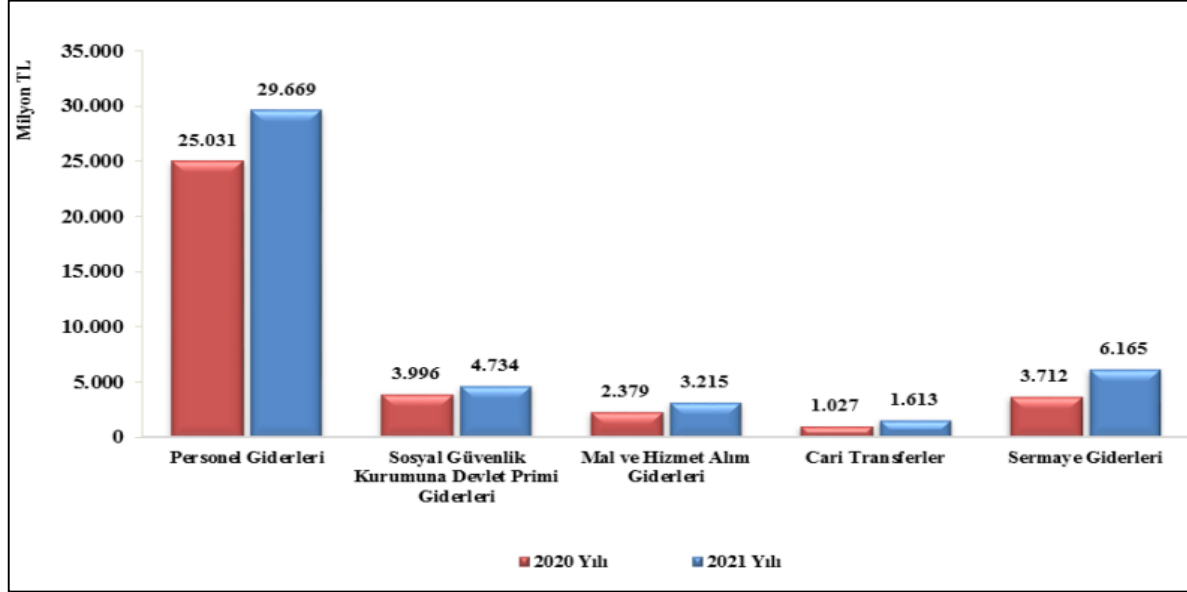
Bu konuda bir başka teori finansman sağlama açısından ortaya konmuştur. Bu görüşe göre son dönemlerde 3 tür finansman bulunmaktadır. Bunlardan ilki, doğrudan finansman diğeri, kısmi finansman ve dolaylı finansmandır. Devletin müdahalesini kaçınılmaz kılıp vergilerin mevcut olduğu görüşten, eğitimin harçlarla karşılandığı metoda ve kamu ve özel sektör tarafından ortak finanse edilen sisteme göre nitelikleri de farklılaşmaktadır (Güngör, Göksu,2013). Bir başka açıdan ise eğitimin finansmanı doğrudan (devlet tarafından üstlenilerek genel bütçeden), kısmi (harcamalarının bir kısmının fiyatlandırılarak öğrencilerden tahsili) ve dolaylı (kamu eğitim malını sunmakta ve özel kesime de imkan tanınması) nitelikli olabilmektedir (Egeli, Hayrullahoğlu 2014).

Son dönemlerde neoliberal görüş ile eğitim, ekonomi ve toplumsal hedefler arasında kurulan ilişkinin merkezinde insan gücü yetiştirme sürecinin varlığından bahsedilmektedir. Yapılan çalışmalarda sanayi ve hizmet sektörlerine dönük eğitimin yaygınlaştırıldığı da görülmektedir. Eğitimin toplumun tümünü kapsamadan yeteneklilerin belirlenmesini hedefleyerek seçici ve eleyici bir sürece sahip olması öngörülen ekonomik ve toplumsal yapının en iyilerin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Böylece özelleştirme artırılarak, kamusal yatırım paylarının azaltılması, ticarete ihracata yönelinmesi, sermaye

girişinin güçlendirilmesi, borçlanmanın kolaylaştırılması ile tüm bu süreçlerin eğitime ayrılan bütçelerin daraltılmasına da olanak tanımaktadır (Küçükler,2010).

Ülkemizde bütçe türlerinden birden fazlasını kullanan kurumlar Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversitelerdir. Bu kurumlar; Genel ve katma bütçe, fon, döner sermaye kullanarak eğitimin sunumunu kendi örgütlenmesi içinde gerçekleştirmektedir. Yükseköğretim kurumları özel bütçe, döner sermaye gelirleri, fon gelirleri, ve aynı-nakdi uluslararası proje fonlarını kullanmaktadır. Ayrıca üniversitelere merkezi yönetimden de finansman sağlanmakta vakıf ve dernekler aracılığıyla da kaynak kullanılmaktadır. Özel ya da vakıf üniversiteleri kamu desteği almalarına karşın mali özerklikleri olması dolayısıyla öğrencilerden öğrenim ücretleri ile fon sağladıkları da bilinmektedir. Sonuç olarak ülkemizde eğitim hizmetlerine; merkezi yönetimi ve mahalli idareler kaynak sağlamakta kamu kaynakları, vakıflar ve şirketler gibi özel tüzel kişilikler de ayrıca özel kaynaklar ve uluslararası kaynakları oluşturmaktadır (Toprak, Ağcakaya ve Gül, 2016).

Uluslararası birçok ülkede kamunun üniversite öğrencilerini ekonomik açıdan destekleyen sistemlerin de varlığından bahsedilmektedir. Gelir vergisi sisteminin kullanıldığı yükseköğrenim ücreti için bir ulusal gelir koşullu kredi planının devlet garantili banka kredi sistemi bulunmaktadır. Özellikle üniversitelerde kullanılan bu kredi ve burslar geri ödemeli ve geri ödemesiz olarak devlet tarafından öğrencilere sunulmaktadır. ABD ve Kanada gibi birçok ülke sermaye piyasası sorununu potansiyel olarak çözen belirli bir finansman planına sahip olmakla birlikte öğretim kurumlarının peşin ücret aldığı, aile gelirlerine dayalı olarak hak kazanan öğrencilerin öğrenim ücretini karşılamaya ve gelir desteği sağlamaya yardımcı olmak için kredi de aldığı bilinmektedir (Chapman, 2016). Bunun haricinde 2020 yılında ABD'de, "COVID-19 Yardım, Yardım ve Ekonomik Güvenlik (CARES) Yasası" çıkarılarak öğrenci kredilerinde altı aylık ertelemeler sağlanmış ve yükseköğretim kurumlarına 12,6 milyar ABD doları tahsis edilmiş ve bu fonun yarısı acil yardım sağlamak amacıyla öğrencilere hibe olarak ayrılmıştır (World Bank Group, 2020).

(Kaynak: MEB,2021).

Yukarıda MEB Strateji Geliştirme başkanlığı tarafından yayınlanmış 2020-2021 yılları arasında MEB Üniversiteler bütçesinin karşılaştırılması mevcuttur. Burada sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderlerini, personelin maaş ve özlük prim ödemelerini, mal ve hizmet alım giderlerini, MEB e bağlı okul ve kurumların temel giderlerini ve ile öğrenci tedavilerini ifade etmektedir (Eğitim Reformu Girişimi, 2019). Aşağıda 2019-2020 yılları arasında bütçede ilgili kalemlerdeki farklılıklar ifade edilmiştir.

Kalem	2019 (TL)	2020 (TL)	Artış
Toplam	33 023 355 000	36 145 740 000	9,46
Personel Giderleri	22 719 121 000	25 031 119 000	10,18
Sos.Güv.Kur.Dev.Pir.Giderleri	3 536 535 000	3 996 037 000	12,99
Mal ve Hiz.Alım Giderleri	2 165 469 000	2 379 335 000	9,88
Cari Transferler	936 352 000	1 026 914 000	9,67
Sermaye Giderleri	3 665 878 000	3 712 335 000	1,27

2019 ve 2020 yılları arasında bütçe kalemlerindeki en büyük artış sosyal güvenlik kurumu devlet primleri giderlerinde meydana gelmiştir. Primler genel anlamda finansman kaynağı olarak oldukça önemli bir yeniden dağıtım yöntemi olarak kendini göstermektedir. Refah devletindeki gelirin yeniden dağıtım ilkesi devletin sahip olduğu politik duruşuyla ilgili olmaktadır. Keynesyenci politika savunucuları gelir yeniden dağıtımının devletin rolü olduğunu ifade etmektedir. Bu dağılım, yatay-dikey şeklinde olmaktadır. Yatay dağılım zengin yoksul arasında gerçekleşirken dikey dağılım gruplar arasında

gerçekleşmektedir. Yatay dağılım özellikle prim ödeyip fayda alan kesimi ifade etmektedir. Kuşaklararasıdır.

Genel bütçeden 1995 yılında %1.7; 2000 yılında %2.6; 2005 yılında %3.1; 2010 yılında %3.4 olan eğitime ayrılan bütçenin GSMH'deki payı, 2014 yılında %4.2'ye yükselmiştir. Ancak bu oran 2015 de % 3,4 2016 da %3,8 2017 de %3,6 2018 de %3,5 2019 da %3,3 2020'de de benzer şekilde %3,3 olarak azalış göstermektedir. Son dönemlerde politik ve yasal çalışmalarla birlikte eğitime ayrılan bütçede kısılmaların görüldüğü bu kısılmaların ise devletin vakıf ve özel nitelikli eğitim kurumlarını destekleyen bütçeler oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye'de kamu harcamalarının özel harcamalara göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Eğitimin tüm kademelerinde finansman kaynağındaki eğitim harcamalarının kamu alanında yoğunlaşması devletin eğitime yönelik hizmetlerinde daha fazla rol üstlendiği ve özel eğitim hizmetlerinin kamuya oranla oldukça düşük oranlı olduğu ifade edilebilir.

Artan özelleştirme görüşleriyle kamu harcamalarına yönelik çeşitli görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar; *“Eğitime ayrılan kamu harcamalarının daraltılması, yükseköğretimin özelleştirilmesi ve eğitim sisteminde öğrenci başına düşen maliyetleri azaltma”* ya yönelik çeşitli kaygılar olmaktadır. Küreselleşmenin dünya çapında etkisi ile Dünya Bankası parasız temel eğitimin toplumsal yararının orta ve yükseköğretimden daha fazla olduğu görüşünü savunmuş, bu kademelerde özelleştirilmenin artmasına ve kademeler arası kamu harcamalarının temel eğitime aktarılmasını gündeme almıştır (Şahin, 2017).

Bir başka değerlendirme son dönemlerde yaşanan COVID-19 salgınının eğitim finansmanına etkisi üzerine olmalıdır. Eğitime yönelik kamu harcama planlarının krizin etkisinin netleşmesiyle ulusal harcama planlarında değişime sebebiyet vereceği, bütçe ve bütçe revizyonlarına ilişkin güncel verilerin anlamlı bir şekilde bir araya getirilmesiyle gerçekleşmelidir. Yapılan çalışmalarda kalkınma ortakları, hükümetlerin pandemi müdahalelerini desteklemede ve kaynakları en savunmasız olanlara hedeflemede de önemli bir rol oynayacağını vurgularken küreselleşme ile örneğin Dünya Bankası'nın, ekonomik, sosyal ve yoksulluk gibi krizler için ortalama 160 milyar ABD doları kadar kaynak sunduğu, Eğitim için Küresel Ortaklık, COVID-19'a acil müdahaleler için 250 milyon ABD Doları tutarında bir finansman penceresi oluşturduğu ifade edilmektedir (World Bank Group, 2020). Ancak refah seviyesi görece daha düşük ve gelişmekte olan ülke hükümetlerin eğitim sektöründeki yatırımlarını desteklemek için geleneksel olmayan kaynaklardan (hayırsever kuruluşlar veya kurumsal sosyal sorumluluk katkıları gibi) ek kaynaklara yönelik ihtiyaçlar da oldukça değer kazanmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve takip ettikleri sosyal politikalara göre finansman biçimlerini çeşitlendirmeleri gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Yüksek gelirli ülkelerin eğitim yatırımlarında

önceliğın yükseköğretime verildiği görülmekte, yoksullar arasında, erişimi ve etkin kayıt talebini artıracak; seçici maliyet kurtarma, koşullu gelir kredileri, insan sermayesi sözleşmeleri, sosyal etki tahvilleri ve koşullu nakit transferleri gibi finansman kaynakları önerilmektedir (Psacharopoulos, Montenegro ve Patrinos, 2017).

Aşağıda ülkemiz bütçe ve yükseköğretime ayrılan paya ilişkin analiz tablosu sunulmuştur.

Yıl	Merkezi Yönetim Bütçesi	GSYH	Toplam Eğitim Bütçesi (Milyar TL)	MEB Bütçe Ödeneği	YÖK + Yükseköğretim Kalite Kurulu, Üniversite Bütçeleri	ÖSYM (Milyon TL)
2006	174 958 100 699	758 390 785 210	22 586 889 26	16 568 145 500	5 846 822 761	171 921 000
2007	204 988 545 572	843 178 421 420	28 134 043 000	21 355 634 000	6 586 692 000	191 717 000
2008	222 553 216 800	950 534 250 715	30 385 926 650	22 915 565 000	7 318 284 650	152 077 000
2009	262 217 866 000	952 558 578 826	36 369 667 320	27 446 778 095	8 772 719 225	150 170 000
2010	286 981 303 810	1 098 799 348 446	37 743 734 600	28 237 412 000	9 355 457 600	150 865 000
2011	312 572 607 330	1 297 713 210 117	45 776 282 500	34 112 163 000	11 503 927 500	160 192 000
2012	350 898 317 817	1 416 798 489 819	52 145 541 190	39 169 379 190	12 743 603 000	232 559 000
2013	404 045 669 000	1 567 289 237 901	63 016 135 150	47 496 378 650	15 227 760 500	291 996 000
2014	434 995 765 000	1 748 167 816 609	73 003 807 610	55 704 817 610	16 939 010 000	359 980 000
2015	472 943 000 000	2 338 647 000 000	80 857 739 000	62 000 248 000	18 493 252 000	364 239 000
2016	570 507 000 000	2 608 526 000 000	100 390 305 000	76 354 306 000	23 590 696 000	445 303 000
2017	645 124 000 000	3 035 450 000 000	111 077 570 000	85 048 584 000	25 620 450 000	408 536 000
2018	762 753 000 000	3 445 782 000 000	120 827 565 000	92 528 652 000	27 761 363 000	537 550 000
2019	960 976 000 000	4 450 000 000 000	147 385 923 000	113 813 013 000	33 023 355 000	549 555 000
2020	1 095 461 000 000	4 872 000 000 000	162 260 394 000	125 396 862 000	36 145 740 000	717 792 000

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri, 2019-2020.

2006 yılından bu yana MEB e ayrılan bütçe ödeneğinin, YÖK ve ÖSYM ye ayrılan bütçelerin düzenli artışta olduğu görülmektedir. Toplam eğitim bütçesi içerisinde MEB'e ayrılan bütçe ödeneğinin haricinde yükseköğretim kurumları için ayrılan bütçe ödeneği 2006 yılında % 0,38 iken 2020 yılında %0,44'lük bir oranda artmıştır. 2006 ve 2020 yılları arasındaki bütçe farkı ise 63 608 498 Milyar TL'dir.

MEB bütçesinin GSYH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) oranına bakıldığında, 2016 yılında %2,9 olan bu oran düzenli olarak düşüş göstermekte günümüzde ise %2,5 olarak değerlendirilmektedir. 2006 dan bu yana en yüksek oran 2014 yılında %3,19 olarak görülmüş 2006 yılında ise en düşük oran % 2,18 olarak ifade edilmiştir. 2016 dan bu yana MEB Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı'nda düşüş gözlenmektedir. Merkezi yönetim MEB'e daha az ödenek sunarak özelleşmenin artmasına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte merkezi yönetim bütçesi içinde YÖK e bağlı eğitim kurumlarına ayrılan bütçenin ise MEB e göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2016 yılında %4,13'lük seviye ile en yüksek değeri gören oran 2019 yılında %3,43 iken 2020 yılında %3,29 olarak değerlendirilmektedir.

Merkezi yönetim bütçesinde son 10 yıldır en az yaklaşık %10 luk bir değer gören MEB bütçesine göre yükseköğretime ayrılan pay neredeyse son 15 yıldır %5 i dahi görememiştir. Bu durum da ülkemizde halen temel eğitim düzeyinde daha çok kamusal harcamalar için pay ayrıldığını yükseköğretim için böyle bir durumun henüz söz konusu olmadığını göstermektedir.

Yıl	Merkezi Yönetim Bütçesine göre MEB Bütçesinin Oranı (%)	Merkezi Yönetim Bütçesine göre YÖK Bütçesinin Oranı (%)
2006	9,47	3,34
2007	10,42	3,21
2008	10,30	3,28
2009	10,47	3,34
2010	9,84	3,25
2011	10,91	3,68
2012	11,16	3,63
2013	11,76	3,76
2014	12,81	3,89
2015	13,11	3,91
2016	13,38	4,13
2017	13,18	3,97
2018	12,13	3,63
2019	11,84	3,43
2020	11,45	3,29

Yıl	Toplam Eğitim Bütçesi (TL)	YÖK + Yükseköğretim Kalite Kurulu, Üniversite Bütçeleri (TL)	Yükseköğretim Bütçelerinin Toplam Eğitim Bütçesindeki Oranı (%)
2006	22 586 889 026	5 846 822 761	25,89
2007	28 134 043 000	6 586 692 000	23,41
2008	30 385 926 650	7 318 284 650	24,08
2009	36 369 667 320	8 772 719 225	24,12
2010	37 743 734 600	9 355 457 600	24,78
2011	45 776 282 500	11 503 927 500	25,13
2012	52 145 541 190	12 743 603 000	24,43
2013	63 016 135 150	15 227 760 500	24,16
2014	73 003 807 610	16 939 010 000	23,20
2015	80 857 739 000	18 493 252 000	22,87
2016	100 390 305 000	23 590 696 000	23,49
2017	111 077 570 000	25 620 450 000	23,06
2018	120 827 565 000	27 761 363 000	22,97
2019	147 385 923 000	33 023 355 000	22,40
2020	162 260 394 000	36 145 740 000	22,27

2016 yılından bu yana toplam eğitim bütçesinde artış görülse dahi yükseköğretim bütçesine ayrılan oranın gittikçe azaldığı görülmektedir. Dönemsel olarak artış ve azalışlar göre yükseköğretim bütçesindeki bu düşüşler üniversitelerin fon ve kaynak açısından mağdur olmalarına sebebiyet verebilmektedir.

Yıl	Dolar Kuru	Merkezi Yönetim Bütçe TL	Merkezi Yönetim Bütçe Dolar	Toplam Eğitim Genel Bütçe	Toplam Eğitim Genel Bütçe Dolar	Yükseköğretim Bütçe	Yükseköğretim Bütçe Dolar
2006	1,34	174 958 100 699	130 565 746 790	22 586 889 260	1 685 588 750	5 846 822 761	4 363 300 567
2007	1,49	204 988 545 572	137 576 204 081	28 134 043 000	18 881 908 053	6 586 692 000	4 420 598 657
2008	1,30	222 553 216 800	171 194 782 153	30 385 926 650	23 373 789 730	7 318 284 650	5 629 449 730
2009	1,29	262 217 866 000	203 269 663 565	36 369 667 320	28 193 540 558	8 772 719 225	6 800 557 538
2010	1,54	286 981 303 810	186 351 495 980	37 743 734 600	24 508 918 571	9 355 457 600	6 074 972 467
2011	1,50	312 572 607 330	208 381 738 220	45 776 282 500	30 517 521 666	11 503 927 500	7 669 285 000
2012	1,67	350 898 317 817	210 118 753 183	52 145 541 190	31 224 874 964	12 743 603 000	7 630 900 000
2013	1,79	404 045 669 000	225 723 837 430	63 016 135 150	35 204 544 776	15 227 760 500	8 507 128 770
2014	1,90	434 995 765 000	228 945 139 473	73 003 807 610	38 423 056 636	16 939 010 000	8 915 268 421
2015	2,18	472 943 000 000	216 946 330 275	80 857 739 000	37 090 705 963	18 493 252 000	8 483 143 119
2016	2,72	570 507 000 000	209 745 220 588	100 390 305 000	36 908 200 367	23 590 696 000	8 673 050 000
2017	3,02	645 124 000 000	213 617 218 543	111 077 570 000	36 780 652 317	25 620 450 000	8 483 592 715
2018	3,64	762 753 000 000	209 547 527 472	120 827 565 000	33 194 385 989	27 761 363 000	7 626 748 076
2019	4,81	960 976 000 000	199 787 110 187	147 385 923 000	30 641 564 033	33 023 355 000	6 865 562 370
2020	5,67	1 095 461 000 000	193 202 998 236	162 260 394 000	28 617 353 439	36 145 740 000	6 374 910 052

Yukarıda dolar kuruna bağlı olarak merkezi bütçe, eğitime ayrılan bütçe ve yükseköğretim bütçesinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Dolardaki daimi artış özellikle 2016 yılından bu yana oldukça yüksektir. Paranın değer kaybetmesiyle birlikte uluslararası düzeyde tüm diğer bütçe kalemleriyle birlikte yükseköğretime ayrılan bütçe gittikçe azalmaktadır.

Yıl	Yükseköğretime Devam Eden Genel Nüfus	YÖK + Yükseköğretim Kalite Kurulu, Üniversite Bütçeleri	Kişi Başına Düşen Gelir
2006	12 575 362	5 846 822 761	464,94 TL/Kişi
2007	12 397 606	6 586 692 000	531,28 TL/Kişi
2008	12 441 662	7 318 284 650	588,20 TL/Kişi
2009	12 514 737	8 772 719 225	700,99 TL/Kişi
2010	12 545 094	9 355 457 600	745,74 TL/Kişi
2011	12 542 174	11 503 927 500	917,21 TL/Kişi
2012	12 591 641	12 743 603 000	1012,06 TL/Kişi
2013	12 691 746	15 227 760 500	1199,81 TL/Kişi
2014	12 782 381	16 939 010 000	1325,18 TL/Kişi
2015	12 899 667	18 493 252 000	1433,62 TL/Kişi
2016	12 989 042	23 590 696 000	1816,19 TL/Kişi
2017	12 983 097	25 620 450 000	1973,36 TL/Kişi
2018	12 971 396	27 761 363 000	2140,19 TL/Kişi
2019	12 955 672	33 023 355 000	2548,94 TL/Kişi
2020	12 893 750	36 145 740 000	2803,35 TL/Kişi

Yükseköğretime devam eden nüfus ve bu nüfusa yönelik merkezi bütçenin üniversiteler için ayırdığı bütçe açısından kişi başına düşen TL hesaplandığında 2006 yılında 12 milyondan fazla kişi için YÖK bütçesi 5 846 822 761 milyar için 464,94 TL/Kişi başına düşen gelir iken bu gelir gittikçe artmaktadır. 2012’li yıllarda nüfus yine 12 milyondan fazla iken 12 743 603 000 milyarlık YÖK bütçesinde kişi başına düşen değer binlere çıkmış ve 1012,06 TL/Kişi olarak görülmüştür. Günümüzde ise yine nüfusun 13 milyona yaklaştığı görülmekte iken 36 145 740 000 milyarlık bütçeden kişi başı 2803,35 TL/Kişilik bir değer olduğu görülmektedir. Ayrılan bütçenin ve kişi başına düşen değer artmış olduğu görülse de dolar bazındaki yükselme ve paranın değer kaybı ile bu artışın işlevselliği tartışılmalıdır.

Yıl	Bütçe	Kadın Öğrenci Sayısı (YÖK)	Kişi Başına Düşen Gelir
2015	18 493 252 000	3.067.668	6.028,43
2016	23 590 696 000	3.312.880	7.120,90
2017	25 620 450 000	3.513.069	7.292,89
2018	27 761 363 000	3.675.986	7.552,08
2019	33 023 355 000	3.831.562	8.618,77
2020	36 145 740 000	3.067.668	11.782,80

Yukarıdaki veriler konuya biraz daha ayrıntılı bakıldığında son 6 yıllık veriler ışığında eğitime ayrılan bütçedeki ve yükseköğretimdeki kadın sayısına yönelik bir değerlendirme imkanı sunmaktadır. Kadınlara yönelik ayrıca bir bütçe olmasa da bu sistem içerisinde yer alan ve neoliberalizm politikaları ve küreselleşme çerçevesinde yükseköğretime devamlılıkları gittikçe artan kadınlar için de Kişi Başına Düşen Gelirin arttığını söylemek mümkündür. 2015 yılında kişi başına düşen gelir 6 binlerde iken bu rakam 2020 yılına geldiğinde neredeyse 2 katına çıkarak 11 bin 782 TL şeklinde görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Üniversiteler refah seviyesi yüksek çoğu ülkede önemli toplumsal merkezlerdendir. Çünkü bu kurumlarda nitelikli insanlar yetişmekte ve bu bireyler ülkelerin hem sosyal hem de ekonomik gelişimlerine katkı sunmaktadır. Yükseköğretim kurumları bireylerin iş gücüne katkı sunarak gelişen teknolojileri yakalamalarında ve küresel dünya pazarında ülkelerin kalkındırılması için rol oynamaktadır.

Yükseköğretim kurumları neoliberal görüş ile birlikte devlet müdahalesinin sınırlandırıldığı bunun yerine eğitimin hizmet sektörüne ve piyasaya açıldığı bir kurum haline gelmektedir. Ülkemizde halen devlet kurumlarının sayıca fazlalığı bir yana özel üniversitelerin gittikçe artmakta olduğu bilinmektedir. Bu artışa rağmen ülkemizde eğitime yönelik harcamalarda halen %70 civarında kamu %30 larda ise özel sektörün hakim olduğu görülmektedir. Ülkemizde yükseköğretim bütçe kalemlerinde farklılıklar yükseköğretime ayrılan paylarla birlikte değişkenlik göstermektedir. Örneğin 2006 yılında 174 958 100 699 milyar TL olan merkezi bütçeden 22 586 889 26 milyar TL’si toplam eğitim bütçesi olmakta bunun

içinde 5 846 822 761 milyar TL YÖK + Yükseköğretim Kalite Kurulu, Üniversite Bütçeleri olarak adlandırılmaktadır. Ancak 2020 yılında 1 095 461 000 000 olan merkezi bütçeden 162 260 394 000 milyar TL toplam eğitim bütçesi olmuş ve 36 145 740 000 TL si YÖK + Yükseköğretim Kalite Kurulu, Üniversite Bütçeleri olarak ifade edilmiştir. Yükseköğretim bütçesinin toplam eğitim bütçesindeki oranı 2006 yılında % 25,89 iken bu oran 2020 de 22,27 olarak düşmüştür.

Özel ve devlet ayrımında sunulan hizmetlerin farklılaştığı ancak bu noktada yaşanabilecek fırsat eşitsizliklerin çeşitli sosyal politikalarla tolere edilebileceği başka bir araştırmancının konusu olmakla birlikte kadın ve erkek ayrımında da kadınların yükseköğretim kurumlarındaki yetkinliklerinin artması da bir başka eşitsizliğin ortadan kalktığını ortaya çıkarmaktadır.

Sanayileşme ile birlikte kadınların yükseköğretimde varlıklarının arttığı görülmektedir. Bu artış kadınların işgücüne katılımlarını çoğaltmaktadır çünkü neoliberal politikalar her bireyin iş gücüne katılımını desteklerken bireyci özelliğiyle gelir elde etmeyi kadın ya da erkek ayırt etmeksizin desteklemektedir. Kadınların akademisyenlik oranlarındaki artış ise kültürel açıdan “öğretmenlik” desteği ile güçlenmektedir. Bunun haricinde üniversiteye giderek meslek sahibi olmak hem kadının toplum içindeki statüsünü güçlendirmekte hem de kadının ekonomik gelir elde ederek bütüncül açıdan toplumdaki varlığını geliştirmektedir. Bunun da artan kadın hakları söylemleri, feminist yaklaşımlar ve hak savunuculuklarıyla doğrudan ilgisi bulunmaktadır.

Ülkemizde yükseköğretime yönelik bütçelerde küçük çaplı büyümeler görülmektedir. Üniversiteler özel bütçe ve çeşitli fon kaynaklarını kullanmaktadırlar. Temelde üniversitelere merkezi yönetimden finansman sağlanmaktadır. Aynı zamanda üniversiteler; vakıf ve dernekler aracılığıyla ya da özel & vakıf üniversiteleri belirli ölçütlerde kamu desteği almalarına karşın mali özerklikleri olduğu ve gelirlerini çoğunlukla öğrencilerden öğrenim ücretleri ile karşıladıkları bilinmektedir.

Merkezi bütçe haricinde diğer fon kaynaklarının tutar ve analizleri net açıklanmadığından MEB tarafından açıklanan toplam gelir ve bu gelir içindeki yükseköğretim e ayrılan pay değerlendirildiğinde 2016 yılından bu yana artış görülmektedir. OECD ülkelerine bakıldığında (2018) örneğin Norveç’te yükseköğretimde öğrenci başına yıllık 25 bin Amerikan Doları harcanmaktayken bu durum Almanya’da 19 bin, İtalya’da 12 bin, Kore’de 11 bin, Türkiye’de 10 bin ve Yunanistan’da 3 bin olarak değerlendirilmektedir (OECD, 2021). GSYH’nın yüzdesi olarak gösterilen eğitime yapılan kamu harcamaları ise eğitim hizmetleri sunan veya destekleyen okullar, üniversiteler ve diğer kamu ve özel kuruluşlara yapılan harcamaları içerir. Bu gösterge, sağlık, sosyal güvenlik, savunma ve güvenlik gibi diğer yatırım alanlarına göre hükümetlerin eğitime verdiği önceliği göstermektedir. Bu kapsamda

Norveç'te (2018) %1,83, Almanya'da %1,04, İtalya'da %0,56, Kore'de 0,62, Türkiye'de % 1,22 ve Yunanistan'da %0,66'dır.

Yükseköğretim düzeyinde, OECD ülkelerindeki eğitim kurumları, önemli ve artan özel finansman seviyeleri olmasına rağmen, esas olarak kamu tarafından finanse edilmektedir. Kamunun yükseköğretime yönelik finansmanında devlet müdahalesinin hakimiyeti ülkemizde de kendini göstermektedir. Sosyal devlet olan vatandaşını eşit ve adil bir yaşam seviyesine ulaştırmayı hedefleyen ülkelerin devlet müdahalesi ile sosyal eşitliği sağlaması aynı zamanda da yoksulluğu ortadan kaldırmak için de ekonomiyi ve işgücünü geliştirmesi gerekmektedir. Üniversiteler bu noktada desteklenmesi en gerekli kurumlardandır. Kamusal açıdan yükseköğretim kurumları desteklenmeli nitelikli iş gücü devam politikaları ile istihdamın artırılması için çeşitli imkan ve kaynakların geliştirilmesi gerekmektedir.

Son 10 yılda eğitime yönelik bütçeler içinde yükseköğretime ayrılan bütçe arasında %2,86 lık bir düşüş görülmektedir. 2017 yılına kadar dalgalanmalı (%1-%1,5 oranında) artış ve azalışlar varken 2017 itibarıyla düzenli düşüş görülmektedir. Öğrenci başına düşen gelir son 5 yılda 1.502,05 TL düşüş göstermiştir. 2020 4.552,28 TL iken 2015 3.050,23 TL dir. Öğrenci başına düşen gelir dolar bazında: 2020 yılında: 802,87 Dolar. 2015 yılında: 1.399,18 Dolar. Bütçedeki dolar kuruna bağlı değişimde ise; son 10 yılda %4,17 artış görülmüştür. Toplam eğitim genel bütçesi son 10 yılda 116 484 111 500 TL artış göstermiştir. (Dolar: 1 900 168 227 azalış), Yükseköğretim bütçesi ise son 10 yılda 24 641 812 500 TL artış göstermiştir. (Dolar: 1 294 374 948 azalış)

Sonuç olarak yükseköğretim sistemi nüfusa bağlı olarak azalmakta olan genç nüfusla birlikte küçük çaplı azalsa da gençlerin üniversiteye devamlılıklarında artış görülmektedir. Neoliberal yapı ve teknolojik gelişmeler çalışmaya yönelmeyi yaşam ve refah seviyesini korumak için gelir elde etmeyi şart koştuğundan bu alanda kadınların da varlığının arttığı değerlendirilmektedir. Ek olarak uluslararası platformda yükseköğretime ayrılan bütçelerdeki gelişim büyük çaplı olmasa da kamu desteğiyle yükseköğretim kurumlarının ulaşılabilirliği görülmekte bu açıdan da okullaşmanın artmaya devam ettiği ortaya çıkmaktadır.

Öneriler;

- 83 milyonu aşan nüfusun 12 milyondan fazlası (ort.%15) 15-24 yaş aralığında genç nüfusu oluşturmaktadır. Bu nüfus kitlesinin yükseköğretimdeki bütçe ve materyal ihtiyaçları ihtiyaca göre yerelden merkezi hükümete desteklenmelidir.
- Yükseköğretimde okullaşma oranı son 10 yılda %7,86 azalmıştır. Özellikle 2017/2018 eğitim yılında %45 e kadar yükselmiş ardından gelen yıllarda azalma görülmüş ve 2019/2020 yılında %43,37 olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde kadınların yükseköğretime katılımları da %10 oranında artış

göstermiştir. Kadınların yükseköğretime katılımları için sosyal medya platformları ve ekonomik teşvikler artırılmalıdır.

- 2002-2003 eğitim ve öğretim yılında 1.918.483 olan üniversitelerde okuyan öğrenci sayısı, 2019-2020 yılında 7.940.133'e ulaşmıştır. Öğrenci sayısının artması önemli olmakla birlikte bu grubun aldıkları eğitimin niteliği denetlenmeli, üniversite eğitim sistem ve programları denetlenmelidir.
- 2002 yılında devlet ve vakıf üniversiteleri sayısı toplam 76 iken 2020 yılında 208 (129 devlet) yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Kamu desteğinin gücü ortada olmakla birlikte özel ve kamu üniversitelerindeki hizmet uçurumunun derinleşmemesi için merkezi hükümetin denetleme yapması gerekmektedir.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Yazar tek başına çalışmıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Derlemeyi konu almam için yönlendiren saygıdeğer Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Nilgün Küçükkaraca'ya teşekkür ederim

KAYNAKÇA

- Arabacı, İ.B. (2011). Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 100-112.
- Atasü-Topçuoğlu,R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(4), 37-63.
- Basu, A. (2017). Higher Education in India. *Journal of Educational Planning and Administration*. 31(1), 47-56.
- Chapman,B. (2016). Income Contingent Loans İn Higher Education Financing. *IZA World of Labor, Crawford School of Public Policy*. (227).
- Egeli,H. ve Hayrulloğlu, B. (2014). Türkiye ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 51(593), 93-108.
- Göksu,A. ve Göksu, G.G. (2015). A Comparative Analysis of Higher Education Financing in Different Countries. *Procedia Economics and Finance*, 26(2015), 1152 – 1158.
- Göker,Z. ve Polatdemir,A. (2019). Türkiye’de Yükseköğretim Kurumlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mekanizmaları: Bir Temel Değerlendirme Çalışması. *Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) ve Research Worldwide İstanbul Yayını*. İstanbul.
- Güngör, G. ve Göksu,A. (2013). Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma. *Yönetim ve Ekonomi* 20(1), 59-72.
- Guimarães,R., Lima, M. ve Carvalho,J. (2019). Money is not the only answer, but it makes a difference”: Education Financing in Brazilian Municipalities and Quality Outcomes in the period 2011-2015. *Pre-print version – Last modified on Sunday*, 1-13.
- İçli, G. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Küreselleşme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30). 133-143.
- Küçükler, E. (2010). Türkiye’de Eğitim Planlaması Neyi Hedefliyor?. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*. 153-157.
- MEB, (2021). Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim. Resmi İstatistik Programı. Ankara.
- MEB (2021). Milli Eğitim Bakanlığı 2021 Yılı Bütçe Raporu.
- Nina, D., Llanos.M., Fernandez, G. (2019). Social Policies and the Financing of Social Development Programs in Ecuador. *Journal of Sustainable Development* 12(6), 128-138.
- Psacharopoulos, G., Montenegro C. ve Patrinos,H. (2017). Education Financing Priorities in Developing Countries. *Journal of Educational Planning and Administration* 31(1), 5-16.
- Sağlam, S.S. (2017). Kadın İstihdamı Raporu: Ulusal ve Uluslararası Sosyal Politikalar. *Sosyal Politika ve Planlama / SBP 457*. İstanbul Üniversitesi.
- Sims,E. (2021). Women Academics in the World of Neoliberal, Managerial Higher Education. *Societies*, 11(25), 1-7.
- Şahin, L. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Eğitim ve Türkiye’deki Durumu. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 6 (1), 122-171.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı.

- Toprak, D., Ağcakaya, S. ve Gül, H. (2016). Sosyal Devlet Yaklaşımı Açısından Türkiye’de 1980 Sonrası Eğitim Harcamalarının Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 123-165.
- Tuncer, S. (2019). Cinsiyetlendirilmiş Bir Kurum Olarak Akademi: Türkiye’de Akademinin Cinsiyet Kültürüne Bakmak. *Kültür ve İletişim*, 22(2), 173-208.
- Türkdoğan, T. ve Aslan, E. (2020). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ekseninde Kadın Üniversitelerinin Yeri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 21-30.
- Türkmen, F. (2002). Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve türkiye’de eğitim- ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılması. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara. 4-21.
- TÜİK. (2020). İstatistiklerle Kadın. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221#:~:text=En%20az%20bir%20e%C4%9Fitim%20d%C3%BCzeyini%20tamamlayanlar%C4%B1n%20oran%C4%B1%20cinsiyete%20g%C3%B6re%20incelendi%C4%9Finde,ve%20%96%2C4%20oldu.> (Erişim Tarihi 20.10.2021).
- World Bank Group, (2020). The Impact Of The Covid-19 Pandemic On Education Financing.
- Yarar, B. (2020). Neoliberal-neoconservative feminism(s) in Turkey: Politics Of Female Bodies/ Subjectivities And The Justice And Development Party’s Turn To Authoritarianism. *New Perspectives on Turkey*, (63), 113–137.